

МАЈОР ЈОВАН ПЕТРОВИЋ (ЈОСИФ ШАУЕНГЕЛ), ОКРУЖНИ ФИЗИКУС У КНЕЖЕВИНИ СРБИЈИ

Љубодраг Поповић

Секција за историју медицине Српског лекарског друштва

Разноврсност и богатство података и информација о свим друштвеним и људским активностима, које су садржане у архивским документима, прворазредни су извори сазнања о историји сваког друштва, па и нашег, у целини и у његовим појединостима. Ово се односи и на медицину и њој сродне науке.

Навршило се 140 година од смрти једног од најзначајнијих окружних физикуса и војних лекара у Кнежевини Србији, а да о њему до данас такорећи није ништа речено. Вршећи истраживања архивске грађе, особито из историје санитета Србије 19. века наишли смо и на податке о овом човеку, о коме се може много рећи, и коме се може подићи споменик; за његову службу, друштвену и породичну делатност.

Отргнути од заборава оно што је значајно за историју једног народа, тежак је, али и вредан пажње, задатак.

„Од како је света, народи појединим својим добротворима указују благодарност што им по свом могућству подигну споменик. Народ кад подигне споменик правим заслугама, онда је подигао споменик и самом себи“ – писао је још далеке 1857. године Тома Вучић Перишић.

Жеља да се осветли личност човека са ових простора, и чија је улога у животу народа у који је дошао и коме је он свим бићем припадао, и чији је допринос том народу, особито у здравству веома велики, једна је врста подизања споменика. Тако је и настао овај рад, који обрађује документа о животу и делу магистра хирургије Јована Петровића (Јосифа Шауенгела), окружног физикуса и санитетског мајора српске војске.

Место и временска могућност излагања, нам онемогућују да изложимо сва сазнања до којих смо о овом човеку дошли, зато ћемо настојати да у кратком излагању, упознамо учеснике овог скупа са основним подацима о овом изванредном човеку и хуманисти.

*

На расписани конкурс српске државе за лекаре у војној служби 1841. године међу осталим кандидатима јавио се и Јосиф Шауенгел, марта те године.

У молби поднетој на Благовести, 25. марта 1841. године, Јосиф Шауенгел, наводећи своје квалификације, наводи да је завршио хирургију са бабичлуком, као и марвено лекарство, затим да је праксирао као хонорарни хирург код Првог Ескадрона Коњичке регименте цара Фердинанда I у току 1837. године, и да је радио као приватан лекар.

Навео је да поседује хируршке инструменте и други лекарски прибор; да зна српски језик, као рођени Вршчанин; да жели да буде од користи српској Кнежевини и од помоћи српском народу.

Ова молба после разматрања од стране кнеза Михаила, била је уважена, и Јосиф Шауенгел је указом од 4. априла 1841. године постављен за војног штабс хирурга. Тако је он започео своје службовање у Србији, у војним болницама. Служећи у војсци увидео је да је статус цивилних лекара повољнији. Зато тражи прелазак у „цивилство“. Његов захтев је прихваћен и чекала се само могућност да се испуни.

Прилика за то указала се у јесен 1843. године, када се указала потреба да се у Гургусовцу и округу гургусовачком, с обзиром на тамошње тешке здравствене прилике, постави окружни физикус, као сталан лекар. Јосиф Шауенгел је поднео молбу за ово место. Молба је од стране кнеза Александра Карађорђевића, на претходну препоруку Попечитељства внатрених дела, односно његовог Санитетског одељења, била прихваћена.

Кнежев указ од 23. октобра 1843. године, којим је Јосиф Шауенгел постављен за окружног физикуса, промениће живот једном од најистакнутијих лекара Србије, средином 19. века.

У своме скоро шестогодишњем раду у овом округу, Шауенгел ће особито развити активност на сузбијању и лечењу разних болести. Он је први почео са калемљењем против крављих богиња, као и борбу против „редње“ красти.

Од послова на сузбијању разних болести, овде у Гургусовцу, мора се посебно истаћи његова борба на сузбијању болести назване у народу „френга“ или „врнга“, у медицини познате болести луес или сифилис.

Ова болест била је непозната до почетка 19. века у овим крајевима. Сматра се да је последица присуства руских трупа током Првог устанка, које су дошле у помоћ устаницима. На овој територији „френга“ је нашла плодно тле. Томе је допринело, како тешко економско стање, тако и нехигијенски живот и низ обичаја у животу ових људи (сујеверје, употреба низа заједничких предмета – убруса, судова, прибора за јело и пиће, заједничке постеље и друго).

Др Јосиф Шауенгел је после сагледавања здравствених прилика и стања у округу, више пута подносио надлежним властима предлоге, у којима је износио своје мишљење о начину како да се народ ослободи ове

несреће. Напоследку, одлучио је да, о свом трошку, подигне неку врсту приватне болнице и уједно издејствовао је да власти у њу упућују болеснике. Некако у 1846. години, настојањем окружног начелника Гаје Јеремића, а у сарадњи са Јосифом Шауенгелом, почело се у Гургусовцу радити на грађењу једне сталне болнице за оболеле од „френге“. Кнез Александар Карађорђевић и влада одобрили су ово и дали гургусовачком округу зајам од 50.000 гроша без интереса. Болница је ускоро била изграђена, али је њено опремање потрајало дуже. У рад је била пуштена тек у 1852. години када је Јосиф Шауенгел већ био отишао из Гургусовца. Болница је имала око педесет постеља.

Лекарска активност Јосифа Шауенгела, као окружног физикуса у Гургусовцу, огледала се такође и у његовом односу према политичким заточеницима у злогласној Гургусовачкој кули и испољеној хуманости и доброти. Он ће овим несрећним људима помагати на сваки могући начин и тиме допринети спасавању многих између њих од неминовне смрти или потпуног нарушавања здравља, као последице изузетно сурових услова заточења и поступања у овом, по много чему, специфичном казамату у Србији тога времена. А они, који буду касније, са променом режима и династије, изишли на слободу из ове куле, одаће Јосифу Шауенгелу и усмена и писмена признања и захвалност за ту његову хуманост.

Јосиф Шауенгел је настојао да заточеницима у кули што више помогне и побољша услове под којима су тамо живели. У једном рапорту о стању здравља заточеника и о условима у овом затвору, упућеном 10. маја 1844. године Попечитељству унутрашњих дела, он пише најпре да већина заточеника има стомачне тегобе, и сматра да је то последица рђаве исхране, забране јаких пића и дувана, недостатка кретања због скученог простора, поквареног ваздуха услед испарења из влажних зидова, итд. и уједно моли да се дозволи употреба јаких пића ради окрепе стомака. Даље, моли да се кревети у свим собама, који су од дасака, подигну за једну стопу изнад патоса, пошто су патоси у свим собама, а нарочито на доњем боју (спрату), које су раније служиле као штале, јако влажни и испаравају, тако да се одела заточеника распадају и њихово здравље тако нарушава. Затим тражи, у циљу сталног обезбеђивања свежег ваздуха да се поред отворених прозора, а у одређено време још и врата, поставе цеви кроз које би у сваку собу могао улазити свеж ваздух споља, пошто ваздух који улази кроз врата из ходника јако је покварен јер се тамо налазе и клозети, што све шкоди здрављу заточеника. На крају овог свог рапорта напомиње да за сада овде нема собе која би била подесна за болеснике.

Кнежевим указом од 4. јула 1849. Шауенгел је послат за физикуса Чачанског округа. И у овом округу он је наставио свој хумани рад. Од овога посебно истичемо борбу на сузбијању говеђе куге, у делу округа према Турској у пролеће 1851. године.

Боравак Шауенгела у Чачку везан је и за једну значајну промену у његовом животу. На наговор кнежевске породице он 1852. у својој 37.

години прелази из Мојсијеве вере у хришћанство. На крштењу он своје име Јосиф мења у Јован, а од својих кумова, чланова кнежевске породице добија њихово породично презиме Петровић.

У току 1853. године, он је краткотрајно, у периоду март – септембар, на дужности лекара у новоформираном „Економском заведенију“ – државном привредном добру у Топчидеру. Ту је био лекар „шпитаља“ ове економије.

По одласку са ове економије он даје оставку на „цивилну“ службу, и поново се враћа у окриље војске. То доводи до његовог премештаја у Крагујевац. У овој вароши он сада обавља сем дужности војног и дужности цивилног лекара. Својим ставом према грађанству ове вароши, постаје омиљен у њој. За илустрацију овога, можемо навести и чињеницу да су га грађани хтели у свом месту. Да би га што више везали, они су му поклонили и кућу за становање, у његово власништво.

У овој вароши догодило му се и једно значајно признање. По своме повратку у Србију 1859. године кнез Милош је и војним лекарима, коначно дао – доделио официрске чинове. Тако је и штабс-хирурга Јована Петровића, због његових „особитих заслуга“, произвео у чин мајора.

Али његовом плодносном раду испречила се болест. Она се особито манифестовала крајем 1869. године, када је скоро две године био везан за постељу. Његова деца, особито Вукашин, учинили су све да оцу помогну. Они су га пребацили из Крагујевца у Београд, и водили су га на лечење, како је то онда било уобичајено, по разним бањама.

Ипак, и поред свих учињених напора његове породице, Петровићев живот се угасио октобра 1871. године у Београду. Опелу одржаном 19. октобра 1871. у Саборној цркви у Београду, био је присутан велики број тада живих, бивших сужања „Гургусовске куле“. Они су се на достојан начин опростили од свога добротвора. Тако се у 56. години угасио живот овог лекара достојног Хипократовог следбеника.

И породични живот Петровићев, био је плононосан.

Из брака са Кеуом, по преласку у православље, Милицом, ћерком Јосифа Шлезингера, првог капелника српске „Кнежевске банде“, Јован Петровић је имао петоро деце, четири сина и једну кћер. Његови синови били су: Вукашин, познати финансијски стручњак и у више махова министар финансија и привреде у влади Краљевине Србије; Никола, професор гимназија у Крагујевцу и Београду, управник Народног позоришта у Београду; Петар, краљевски дворски уметнички шлосер; Ђура, окружни начелник, и ћерка Катарина.

Браћа Петровић, Вукашин и Никола, су иначе познати историчарима и као приређивачи грађе из српске историје.

Данас када на овом скупу чинимо допринос обележавању ове струке, сматрамо да допринос породице Петровић, и њеног родоначелника Јована, не сме остати незабележен. Наш народ каже ако није забележено као да није ни постојало. Зато смо и послушали ову мудру изреку.

Извори и литература

Архив Србије, Министарство унутрашњих дела „С“ одељење
1839-1870

Архив Србије, Министарство иностраних дела „В“ одељење
1841-1852

Архив САНУ, Београд, Мемоари Вукашина Петровића

Поповић Љ. Шематизам Кнежевине Србије, Београд, 1999